

UN TEZAU DE TETRADRAHME ALE CETĂȚII THASOS ȘI ALE PROVINȚIEI MACEDONIA PRIMA DESCOPERIT LA SILISTRA

de Grămăticu Steluța

În colecțiile Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București se păstrează un număr de monede antice, și anume: patru tetradrahme ale Macedoniei Prima și trei ale cetății Thasos. Acestea fac parte dintr-un lot de monede și bancnote confiscat de către Tribunalul Militar București unui oarecare Bogdan la începutul anilor '60, lotul trimis ulterior muzeului nostru¹.

Locul de descoperire al monedelor în discuție este înscris pe toate plicurile celor șapte piese, și anume "tezaur Silistra", însă în inventarul general al MIAMB este notat numai în dreptul primei tetradrahme (nr. 75230). Cu toate că nu am găsit informații mai circumstanțiate referitoare la proveniența monedelor antice din cadrul fondului denumit convențional "Bogdan", există unele indicii în favoarea ipotezei pe care o avansăm aici, că tetradrahmele respective aparțin aceluiași tezaur descoperit la Silistra.

"Fondul Bogdan" este alcătuit în cea mai mare parte din bancnote și monede contemporane, fiind o excepție prezența tetradrahmelor amintite, precum și existența unei monede olbiene de bronz, cronologic mai veche². Structura lotului ne convinge că posesorul lui nu a avut preocupări de colecționer de monede antice și, în consecință, piesele bătute de provincia Macedonia Prima și Thasos provin dintr-o singură intrare în acest fond.

Descrierea monedelor:

1. AR ← 16, 82 g; 30,5 mm

Av. Bustul drapat al zeiței Artemis Tauropolos, stephané, spre dreapta, în centrul scutului macedonean, într-n cerc perlat; părul este împletit în jurul capului, cu coc din două șuvițe răsucite și cu mai multe bucle căzute pe gât. În partea stângă, în câmp sunt redatătributele zeiței: tolba de săgeți și arcu. Scutul este ornamentat cu șapte ovale alcătuite din linii duble, având în mijlocul fiecăruia, câte o stea cu șase raze, fiind vizibilă numai jumătate. Între ovale apar câte două puncte.

Rev. Legenda MAKEΔONQN ΠPOΘH este redată cu litere globulate, pe două rânduri, încadrarea o măciucă dispusă orizontal cu mânerul spre stânga. Totul se află într-o cunună de frunze de stejar, care are opt frunze în interior (patru sus și patru jos) și 12 în exterior, fiind perfect vizibile numai opt. În stânga, în câmp, unde se încheie cununa este redat un fulger. Între frunzele de sus, din interiorul cununii, apare monograma \mathcal{M} (H. Gaebler, *Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia*, Berlin, 1906, p. 54, nr. 160; E. Chirilă, G. Mihăescu, *Tezaurul monetar de la Căprioru. Contribuții la studiul cronologic și circulației tetradrahmelor Macedoniei Prima și ale insulei Thasos*, Muzeul Județean Dâmbovița, 1969, fig. 5, nr. 5.).
Nr. inv. CN al MIAMB - 75230.

2. AR ↗ 16,96 g; 32,4 mm

Av. Bustul zeiței este situat în partea dreaptă jos; pe gât sunt trei bucle. În interiorul ovalelor de pe scut apar stele cu câte opt raze. Între ovale sunt redatăcâte trei puncte, vizibile mai ales în partea superioară a flanului. Ștanța folosită pentru baterea aversului a fost destul de uzată și se pare, mai mare decât flanul monetar.

Rv. Literele legendei sunt globulate. Frunzele din interiorul cununii sunt dispuse câte patru sus și trei jos. Pe margine, sunt vizibile doar cinci frunze sus și trei în partea interioară. În câmp, printre frunzele din interiorul cununii sunt redatăsiglele \mathcal{M} , sus și \mathcal{K} , \mathcal{NE} jos (H. Gaebler, *op. cit.*, p. 57, nr. 176; E. Chirilă, G. Mihăescu, *op. cit.*, fig. 5, nr. 21.).
Nr. inv. CN al MIAMB - 75231.

3. AR ↖ 16,95 g; 29 x 32,4 mm

Av. În ovalele de pe scut sunt stele cu opt raze; între ovale sunt dispuse câte trei globule în triunghi. Pe gâtul zeiței apar trei bucle.

Rv. Literele legendei sunt globulate. În interior sunt vizibile patru frunze de stejar în sus și trei în jos; în exterior apar toate cele 12 frunze. În câmp, între frunzele din interiorul cununii apar siglele: \mathcal{M} sus și \mathcal{K} , \mathcal{NE} jos (H. Gaebler, *op. cit.*, p. 58, nr. 178.).
Nr. inv. CN al MIAMB - 75232.

¹ Primirea de către muzeu a "fondului Bogdan" este confirmată în procesul verbal nr. 1796, din 15 decembrie 1961. Nu am avut acces la acest act, care ne-ar fi putut oferi mai multe informații referitoare la achiziția respectivă și la proprietarul ei, datorită stării de dezorganizare a arhivei MIAMB.

² "Fondul Bogdan", înscris în Registrul general al MIAMB este alcătuit din circa 140 de monede și bancnote românești, peste 80 de bancnote și piese rusești, peste 30 de monede de metal și de ceramică, precum și bancnote germane, bancnote franceze, chinezești, americane, italiene, câteva care aparțin țărilor sud-americane, statelor din Europa de est, dar și Indochinei, Laosului, Cambodgiei. Pe lângă acestea, sunt înscrise o monedă de bronz olbiană, trei monede de bronz Sadagura și trei documente.

4. AR ⚡ 16,69 g; 30,5 mm

Av. Pe gâtul zeiței sunt redată trei bucle. Între ovale apar câte două puncte. Ștanța de avers este mai mare decât flanul monedel.

Rv. Legenda are literele globulate. Frunzele cununii de stejar sunt dispuse, în interior, câte patru sus și trei jos și în exterior, 12. Cele trei sigle care apar în câmp sunt ⚡ sus, ⚡, ⚡ jos (H. Gaebler, *op. cit.*, p. 57, nr. 176; E. Chirilă, G. Mihăescu, *op. cit.*, fig. 5, nr. 21.)
Nr. inv. CN al MIAMB - 75233.

5. AR ⚡ 16, 80 g; 31,5 x 34 mm.

Av. Capul mic al zeului Dionysos tânăr spre dreapta, purtând taenia pe frunte și o cunună de iederă cu două rozete pe părul buclat, strâns într-o torsadă pe spate. Cununa are trei frunze mici în sus și două mari în jos. Numărul de petale al rozetelor este mai mare de șase. Torsada are un punct în mijloc.

Rv. Literele legendei ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ sunt globulate. Herakles nud, în picioare spre stânga își sprijină brațul pe măciucă; pe umărul și pe brațul său stâng atarnă blana leului nemeean (*BMC - Greek, Thrace*, p. 222, nr. 67.) În câmpul din dreapta, între măciuca și piciorul drept al eroului se află sigla ⚡ (E. Chirilă, G. Mihăescu, *op. cit.*, fig. 6; Maria Cojocărescu, *SNC*, 6, 1975, planșa 8; I. Prokopov, I. Em. Băčvarov, *Nunizmatika*, 24, 1990, 1, p. 5.).
Nr. inv. CN al MIAMB - 75234.

6. AR ↑ 16,20 g; 32 mm.

Av. Capul mic al zeului Dionysos. Se observă o ușoară dublare a conturului frunzelor cununii și al torsadei. Cununa are trei frunze mici în sus, cu o ușoară formă de V, și două mari în jos. Torsada are un punct în mijloc. Rozetele au câte cinci și șase petale.

Rv. ΗΔΑΕΛΑΚΘΗΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ.

Legenda redată cu litere globulate este agramată. Se confundă literele omicron cu theta. Apar globule pe capul lui Herakles, pe măciucă și la capătul blănii leului nemeean. Sigla este ⚡.

Nr. inv. CN al MIAMB - 75235.

7. AR ⚡ 16, 60 g; 32 mm.

Av. Capul mic al zeului este situat în partea stângă a câmpului monedei. Chipul nu este reușit din punct de vedere artistic, fapt evident în redarea ochiului și nasului. Cununa are trei frunze în sus, mai mici și două în jos, mai mari. Torsada cu un punct în mijloc. Dintre rozete, cea exterioră este vizibilă clar, cu șase petale.

Rv. ΙΡΑΚΛΕΟΥΣ ΩΤΗΔΟΣ ΘΑΣΙΩΝ

Literele legendei au globule. Cuvintele sunt agramate. Kerakles are detaliile anatomice evidente. Sigla este ⚡.

Nr. inv. CN al MIAMB - 75236.

După cum se observă, ultimele două tetradrahme thasiene au trăsături clare de barbarizare mai ales ale imaginilor de pe revers. Legendele sunt agramate, ceea ce denotă că meșterii, care au realizat ștanțele erau, fie vorbitori de limbă gracă, dar mai puțin familiarizați cu scrierea greacă³, fie necunoscători ai acestei limbi⁴.

În ceea ce privește ipoteza aflării unui alt tezaur la Silistra, aceasta nu este hazardată, cu atât mai mult, cu cât există aici decoperiri anterioare de tetradrahme thasiene.

Astfel, în localitatea Ostrov (jud. Constanța), unde se aflau în antichitate atelierele și mai târziu canabae-le Durostorumului, locuitorul Constantin Anghel, pe când săpa un șanț, descoperă mai multe monede de argint. Dintre acestea, Ministerul de Interne trimite Academiei Române 178 de piese, pe care Mihail Sutzcu le identifică sumar, ca fiind 89 de tetradrahme thasiene și 89 de denari romani republicani. În luna martie 1903, președintele Academiei Române le trimite directorului Muzeului Național de Antichități, Grigore Tocilescu⁵. Tezaurul de la Ostrov a intrat în literatura de specialitate ca o simplă semnalare și a rămas în acest stadiu, pentru că piesele sale nu au mai fost niciodată publicate⁶. După moartea lui Grigore Tocilescu, survenită brusc în septembrie 1909, s-au așezat lucrurile acestuia și, astfel, s-au găsit în "saltarul biroului d-lui director", printre alte monede, în special de aur, și 89 de tetradrahme thasiene, care reprezentau o jumătate din tezaurul de la Ostrov.

³ Situație de înțeles, în condițiile în care monetăria thasiană, nevoită să asigure plata trupelor romane aflate în campanie împotriva lui Mithridate al VI-lea Eupator recurgea la ajutoare mai puțin specializate, cf. Ghe. Poenaru Bordea, C. Condrea, *Acta Valachica*, 3, 1974, p. 124.

⁴ C. Preda, *SNC*, 2, 1958, p. 247

⁵ C. Moisil, *BSNR*, 17 1922, nr. 41-42, p. 58, nr. 91; idem, *CNA*, 17, 1943, nr. 127-128, p. 156, nr. 1; ibidem, *Balkanica*, 7, 1, 1944, p. 11; Dosarul din 1908, p. 68, (cererea din 10 iulie 1908) din arhiva MNA menționează trimiterea a 180 de monede către Muzeul Național de Antichități.

⁶ B. Mitrea, *ED*, 10, 1945, p. 68, nr. 36; p. 113, nr. 113 (menționează numele județului greșit, Tulcea în loc de Constanța); I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, p. 264, nr. 114; Margaret Thompson, *An Inventory of Greek Coin Hoards*, New York, 1973, pag. 980, nr. 980; E. Oberländer - Târnoaveanu, *Pontica*, 11, 1978, p. 72, nota 71.

Mai târziu, în 1915, un locuitor din Silistra oferă Cabinetului Numismatic al Academiei Române 17 tetradrahme din Thasos descoperite în împrejurimile orașului, în vederea cumpărării; piesele nu au putut fi achiziționate din cauza prețului prea mare cerut Cabinetului⁷.

Un alt depozit monetar din regiunea Silistrei, mai recent decât celelalte descoperiri este semnalat de către T. Gerasimov, într-o listă de tezaur monetare⁸. Astfel, în 1957, o săteancă din Popina, aflată la cca 30 de km vest de Silistra, oferă spre cumpărare Muzeului de Istorie din acest oraș circa 170 de tetradrahme thasiene din sec. al II-lea a. Chr., așezate într-un vas de bronz, în momentul descoperirii⁹. Ulterior, I. Prokopov și I. Em. Băčvarov vor edita tezaurul, relevând însă faptul, că, în fondul numismatic al Muzeului de Istorie din Silistra se păstrează numai 144 de tetradrahme thasiene și două bătute de Maroneea, monede descoperite la Popina¹⁰. În virtutea trăsăturilor generale ale imaginilor de tip Dionysos - Herakles, autorii stabilesc o distincție netă între tetradrahmele originale și cele de tip thasian, iar pe baza diferențelor stilistice ale ștanțelor, clasifică monedele în 10 grupe. Cele mai multe piese au o greutate între 16.000 și 16.945 g, dar există și exemplare mult mai ușoare (14,105-14,850 g); o singură monedă constituie o excepție deoarece cântărește 13,270 g¹¹.

Având în vedere existența atâtor descoperiri cu o structură asemănătoare celei a tezaurului nostru¹², apărute în această regiune sud-dunăreană, precum și prezența destul de neobișnuită a acestuia într-un lot alcătuit mai ales din bancnote ("fondul Bogdan"), considerăm că, prima monedă sau întregul tezaur reprezintă ori un rest al unei depozit monetar descoperit anterior și deja semnalat (Ostrov, Silistra - 1915, Popina), ori o descoperire monetară inedită.

Totodată, zona Silistra poate fi considerată limita de est a ariei de pătrundere a tetradrahmelor Macedoniei Prima și ale cetății Thasos. Atât la nord, cât și la sud de Dunăre¹³, aceste monede nu apar pe litoralul Mării Negre sau în ținuturile învecinate acestuia, decât în descoperiri mai mult sau mai puțin îndoielnice: Hârșova, jud. Constanța și Măcin, jud. Tulcea¹⁴.

În cronică descoperirilor monetare, este consentiată găsirea la Hârșova (jud. Constanța) în 1965, a unui mic tezaur format din șase tetradrahme thasiene și trei ale Macedoniei Prima, care se află în colecțiile Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului Bucmești¹⁵.

În același an, coincidența neverosimilă în cazul unor descoperiri atât de rare, s-a descoperit la Măcin (jud. Tulcea) un alt tezaur de tetradrahme thasiene, care au pe revers sigla M, dintre care un număr de exemplare ajung în fondul numismatic al muzeului¹⁶ amintit mai sus. Sursa de informare a prof. B. Mitrea este una singură și anume, comunicare lui Iulia Constantinescu, muzeograf în acea vreme al MIAMB¹⁷. Căutând în arhivele muzeului, precum și în registrul inventar al acestuia mai multe informații și implicit piesele celor două depozite monetare în colecțiile Cabinetului Numismatic, constatăm că, de fapt, tezaurul de la Hârșova (jud. Constanța) și Măcin (jud. Tulcea), deja intrate în literatura de specialitate¹⁸ nici măcar nu există, fiind pure invenții ale respectivei doamne.

⁷ C. Moisil, CNA, 17, 1943, nr. 127-128, p. 156, nr.2; idem, *Balkanica*, 7, 1, 1944, p. 11. Conform lui C. Moisil, monedele sunt puțin îngrijite, unele cu flanul strămb, însă toate poartă pe revers sigla M. Lotul conține și o monedă care prezintă o tăietură adâncă de la margine spre centru.

⁸ T. Gerasimov, *Izvestija Institut*, 1959, nr. 22, p. 362, p. 365, semnalare care a fost preluată în literatura română de către Ioana Bogdan Cătănicu, care a alcătuit o listă a descoperirilor de monede thasiene din Bulgaria, în *SCN*, 6, 1975, p. 930.

⁹ Th. Gerasimov, *op. cit.*, p. 362; Margaret Thompson, *op. cit.*, p. 940, nr. 930.

¹⁰ I. Prokopov, I. Em. Băčvarov, *op. cit.*, p. 3-21.

¹¹ *Ibidem*, p. 3-5.

¹² Tezaurul nostru are o structură asemănătoare celor descoperite în această localitate: Ostrov (tetradrahme thasiene cu denari romani republicani), Silistra (tetradrahme thasiene), Popina (tetradrahme Thasos cu tetradrahme ale Maroneei), Silistra ante 1961 (tetradrahme Thasos cu tetradrahme Macedonja Prima).

¹³ După știința noastră, nici în zona litoralului sau în ținuturile învecinate acestuia, din Bulgaria nu apar astfel de descoperiri. E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, p. 72, nota 72 menționează că tetradrahmele thasiene apar rar în zona litoralului conform unei informații verbale a lui Mihail Lazarov din Varna.

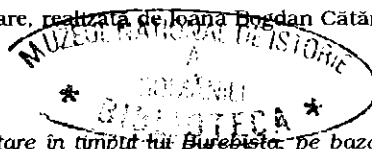
¹⁴ Situația aceasta este confirmată și de harta descoperirilor monetare, realizată de Ioana Bogdan Cătănicu, *op. cit.*, fig. 4, pag. 184, nota 20.

¹⁵ B. Mitrea, *SCUVA*, 18, 1967, 1, p. 193, nr. 11.

¹⁶ B. Mitrea, *op. cit.*, p. 193, nr. 12.

¹⁷ Iulia Constantinescu, *Contribuții la cunoașterea circulației monetare în timpul lui Burebista, pe baza colecțiilor Muzeului orașului București*, (comunicare la a II-a sesiune științifică a muzeelor, decembrie 1965).

¹⁸ E. Chirilă, G. Mihăescu, *op. cit.*, p. 33, nr. 43 (Hârșova) și nr. 49 (Măcin); I. Glodariu, *op. cit.*, p. 260, nr. 16 (Hârșova) și p. 264, nr. 99 (Măcin); E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, p. 72, nota 72.

Un caz la fel de nefericit îl prezintă și "descoperirea" de tetradrahme ale Macedoniei Prima la Murfatlar (com. Murfatlar, jud. Constanța)¹⁹. Informația referitoare la această descoperire, care îi aparține, de fapt, lui V. Ionescu, un colecționar din Constanța și o persoană în căutare de senzational a fost comunicată lui R. Ocheșeanu și prin intermediul acestuia, preluată de prof. B. Mitrea²⁰.

În afară de datele de mai sus, E. Oberländer-Târnoveanu arată existența a două tetradrahme thasiene, dintre care una este o imitație, în cadrul colecției Muzeului Deltei Dunării din Tulcea, pe care le considerăm ca fiind provenite din nordul Dobrogei²¹. Numărul lor nesemnificativ și lipsa unui context sigur de descoperire nu ne permite să ajungem la o concluzie certă în ceea ce le privește, cu atât mai mult cu cât, prezența lor în Dobrogea contrazice realitatea istorică.

În sec. I a. Chr., coloniile grecești de pe litoralul vestic al Mării Negre, erau angrenate în sistemul de alianțe creat de Mithridate al VI-lea Eupator, mai ales că, uniunea cu regatul comerțului dintre polisuri în condiții sigure și, totodată, sprijin împotriva populației băștinașe (atestat la Apollonia și Olbia)²².

Tetradrahmele Macedoniei Prima bătute sub tutela Romei sau tetradrahmele thasiene emise în cantități însemnate pentru plata trupelor romane aflate în campanie împotriva lui Mithridate al VI-lea Eupator²³, pot fi considerate în secolele al II-lea și I a. Chr. drept "monedă romană". Absența lor, mai ales în sec. I a. Chr., din ținuturile estice de la nord și sud de Dunăre, se înscrie în limitele firești ale evoluției istorice a acelor vremuri²⁴.

UN TRÉSOR DES TÉTRADRACHMES DE LA CITÉ DE THASOS ET DE LA PROVINCE MACÉDOINE PREMIÈRE, DÉCOUVERT À SILISTRA

Résumé

Dans les collections du Cabinet des Médailles du Musée d'Art de Bucarest, sont conservées les monnaies suivantes: quatre tétradrachmes de la province Macédoine Première et trois tétradrachmes de la cité de Thasos, qui selon le registre inventaire des collections numismatiques font partie du "trésor Silistra". Ces pièces proviennent d'un lot de monnaies et de banconotes, presque toutes modernes et contemporaines, lot qui a été confisqué par le Tribunal Militaire de Bucarest à un certain Monsieur Bogdan, en 1961.

Le fait que, à Silistra ont été découvertes des trésors avec une structure analogue à notre trésor (Ostrov, 1903, tétradrachmes thasiens avec des déniers romains républicains; Silistra 1915, tétradrachmes thasiens; Popina, 1957, tétradrachmes thasiens avec des tétradrachmes de Maronée) représente une preuve que ces sept monnaies, que nous présentons ici, ont été découvertes vraiment à Silistra.

Silistra représente d'après nous, la limite d'est de l'aire de pénétration des ces tétradrachmes. Aussi au nord et au sud du Danube, dans la zone de littoral de la Mer Moire et dans les régions avoisinantes on n'a pas signalé des découvertes importantes. L'absence de ces monnaies est normale, parce que ces régions ont été entraîné dans la coalition anti-romaine de Mithridates VI Eupator, le roi du Pont.

EXPLICAREA FIGURILOR

Pl. I. Tezaurul de la Silistra - 1961.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Pl. I. Le trésor de Silistra - 1961.

¹⁹ B. Mitrea, *Dacia*, NS, 20, 1976, p. 288, nr. 20; E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, p. 72, nota 72.

²⁰ În cronică descoperirilor monetare din *Dacia* NS, 20, 1976, p. 288, nr. 20, B. Mitrea semnalează descoperirea mai multor tetradrahme ale Macedoniei Prima la Murfatlar. Acesta prelua o informație incompletă, provenită dintr-o discuție generală avută cu R. Ocheșeanu. Acestuia din urmă, informația îi fusese furnizată de către colecționarul V. Ionescu, care, cu puțin timp în urmă, îi arătase o singură monedă, tetradrahmă a Macedoniei Prima, pe care i-o prezentase ca fiind descoperită la Valul lui Traian. Confuzia locului de descoperire (între Valul lui Traian și Murfatlar) aparține lui R. Ocheșeanu. Nu ne pronunțăm asupra caracterului acestei descoperiri, dar punem la îndoială veridicitatea informației privind locul de descoperire, în Dobrogea, al piesei respective, cu atât mai mult, cu cât nu este singura informație cu caracter deliberat senzational și a cărei autenticitate poate fi pusă la îndoială, dată de colecționarul respectiv.

Astfel, la 29 iunie 1975 V. Ionescu anunță într-o comunicare ținută la Societatea Numismatică Română descoperirea la Valul lui Traian a două silicve, pe care le prezenta ca aparținând lui Procopius, în virtutea faptului că aceste monede prețiau mai mult, deoarece erau mai rare. B. Mitrea preia ca atare informația în cronică descoperirilor monetare din *Dacia*, NS, 20, 1976, p. 290, nr. 97. Însă monedele respective, văzute anterior de R. Ocheșeanu, erau emise din timpul lui Valens și Valentinian (I). Rectificarea privind identificarea corectă a pieselor apare în R. Ocheșeanu, *Cultură și civilizație la Dunărea de jos*, III-IV, Călărași, 1987, p. 167-168, nota 62.

²¹ E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, nr. 54, 55, p. 84.

²² D.M. Pippidi, *Did*, București, 1965, vol. I, p. 269-272; idem, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967, p. 223.

²³ Gina Kacarova, *Izvestija Institut*, 28, 1964, p. 131-152.

²⁴ Ioana Bogdan Cătănelu, *op. cit.*, fig. 4, p. 184, nota 20.

Un tezaur descoperit la Silistra.